

**XV-XVI. YÜZYILLARDA TRABZON
SANCAĞI'NDA MARTOLOSLAR**
*Martoloses in Sandjak of Trabzon in XVth- XVIth
Centuries*

*Dr. Bilgehan PAMUK**

ÖZET

Osmanlı Devleti, ihtiyaçlarını doğrultusunda fethedilen memleketlerin askeri unsurlarını, birtakım imtiyazlarla kendi bünyesi içerisinde değerlendirmiştir. Bilhassa Rumeli'de asker ihtiyacını karşılamak üzere Hıristiyan tımarlı sipahiler, eflaklar, voynuklar ve martoloslar gibi organizasyonlar, askerî yapı içerisine dahil edilmişlerdi. İstihdam olunan teşekküller arasında genellikle Rumeli'de mevcut olan martolosların, Anadolu'da var oldukları Trabzon Sancağı'nın 1486 tarihli ilk Tahrir Defteri'nde görülmektedir. Bilhassa XVI. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Abaza ve Gürcü saldırılarına karşı görev verilen martoloslar, başlangıçta sınır muhafızı iken daha sonra ise iç hizmetlerde derbendci olarak hizmet etmişlerdi.

Bu çalışmada, XVI. yüzyılın başlarında Trabzon Sancağı'nda istihdam edilen martoloslar ile Rumeli'deki martolosların mukayesesi yapılarak askeri, idari ve ekonomik yapıları ile fonksiyonları hakkında bilgi verilmeğe çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Martolos, Trabzon, Rumeli, Tımarlı Sipahi, Abaza, Gürcü, Derbendci*

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ABSTARCT

The Ottoman's made use of the armed forces of conquered countries, for their needs by giving them some privileges. Especially in Rumeli/Rumelia, organizations of eflaks, voynuks, martoloses and special cavaliers formed by Christians were integrated into the military construction to provide its need for armed-men. Among these units, the martoloses were first encountered in Survey- Registers of 1486 in Sandjak of Trabzon, though they were believed to be stationed generally in Rumeli. The martoloses who were employed against the Abazian and Georgian attacks in the early XVIth century, served as frontier guards at the beginnings and derbendci/central safety guards later on.

In this study, in the early XVIth century, the martoloses employed in Trabzon and the martoloses employed in Rumeli are compared with each other and information about their military, administrative and economical structures and their functions is tried to be given

Key Words: *Martolos, Trabzon, Rumeli/Rumelia, Timariot Sipahi/Special Cavalry, Abazian, Georgian, Derbendci/Central Safety Guard*

Osmanlı Devleti, gereksinimleri doğrultusunda birtakım hizmetleri yerine getirmek gayesiyle, fethedilen memleketlerdeki askerî unsurları, çeşitli imtiyazlarla kendi bünyesi içerisine dahil etmiştir¹. Osmanlılar, XV. yüzyılda bilhassa Rumeli'de fethettikleri memleketlerde, ihtiyaç duydukları asker açığını ve insan gücünü kapatmak amacıyla eski küçük toprak sahipleri ve asilzadeleri yeniden teşkilatlandırmışlardır². Fetihlerin etkisini yumuşatmak için uygulanan bu ılımlı politikanın sonucu Hıristiyan tımarlı sipahiler, ef-

1. Milan Vasic (çev. Kemal Beydilli) "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar" *Tarih Dergisi*, s.31, İstanbul 1978, s.47; Halil İnalçık, "Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu", *Türk Kültürü*, s.25-36, Ankara 1965-1966, s.762.

2. Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bulgarlar ve Voynuklar*, Ankara 1989, s.8-9; Yavuz Ercan, "Osmanlı Askeri Kuruluşlarından Voynuk Örgütü", *I. Askeri Tarih Semineri Bildiriler II*, Ankara 1983, s.118; Halil İnalçık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s.106.

lak, martolos ve voynuk gibi askerî kuruluşlar eski statüleriyle orantılı olarak başlangıçta tam, daha sonraları yarı askerî olarak görev almışlardır³.

Osmanlı askerî teşkilatı bünyesine dahil edilen martoloslar için Osmanlı kaynaklarında yaygın olarak "Martolos" ibaresi kullanılmakla beraber; *martaloz*, *martoloz*, *martuluz*, *martilos* ve *martulos* gibi yazılış ve söyleniş şekillerine de tesadüf olunmaktadır⁴. Martolos kelimesinin özellikle Osmanlı hakimiyetindeki bazı milletlerin dillerinde de değişik telaffüz şekilleri ile kullanıldığı görülmektedir. Sırpça *martonoş*, *martaluzi*, *martolosi*; Macarca *martoloz*, *martoloc*; Çekçe *martaloz* ve *martalous* biçimleri kullanılmıştır⁵. Martolos kelimesi menşei hususunda ise Yunanca, silah taşıyan, silahlı ve milis mensubu anlamına gelen "*Armatolos*" kelimesinden geldiği belirtilmektedir⁶. Osmanlılar, Bizans'a ait toprakları ele geçirmeye başladıkları andan itibaren ihtiyaçları nispetince birtakım unsurları geliştirerek kendi bünyeleri içerisinde değerlendirmişlerdir. Nitekim Bizans menşeli olan martoloslar da Osmanlı askerî teşkilatına alınmışlardır⁷. Martoloslar, Sultan II. Murad zamanına değin daha

3. Halil İnalçık-Donald Quataert, *An Economic and Social History Of The Ottoman Empire (1300-1914)*, Cambridge 1994, s.16-17; Halil İnalçık, *The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy*, London 1978, s.115; Yavuz Ercan, "Türkiye'de XV. ve XVI. Yüzyıllarda Gayr-i Müslimlerin Hukuki, İctimai ve İktisadi Durumu", *Bellelen*, c. XLVII, Ankara 1984, s.1144.

4. Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1332. s.5; Robert Anhegger, "Martoloslar", *İA.- VII*, s.341; Halil İnalçık-Mevlüt Oğuz, *Gazavât-ı Sultan Murad b. Muhammed Han İzladi ve Varna Savaşları Üzerinde Anonim Gazavâtnâme*, Ankara 1989, s.3; Şemseddin Sami, "Martolos", *Kamus-ı Türki*, İstanbul 1314, s.1256; Ahmet Vefik Paşa (Haz. Recep Toparlı), *Lehçe-i Osmani*, Ankara 2000, s.273; Zeki Pakalın, "Martulos", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*, c.II, İstanbul 1986, s.409.

5. Robert Anhegger, "Martoloslar Hakkında", *TM*. c. VII-VIII, İstanbul 1942, s.284. http://patrick.villa.free.fr/turc_inf.html#martolo 04.07.2003; <http://www.magma.ca/~rendic/chapter7.htm> 08.07.2003; <http://www.studiacroatica.com/libros/bosnia/bh50413.htm> 08.07.2003; http://www.tti.hu/abstract_1998_3_4.htm 15.07.2003.

6. E. Rossi, "Martolos", *Encyclopedia of Islam (EI²) vol. VI*, Leiden 1991, s. 613. http://www.farsarotul.org/n116_1.htm 04.07.2003.

7. Milan Vasic, *Martolosi u Jugoslovenskim Zemljama Pod Turskom Vladivinom*, Sarajevo 1967, s.218; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1987, s.180.

http://www.janissary.batcave.net/ottoman_military.htm 04.07.2003.

ziyade uç kesimlerde haberci ve casus olarak hizmet etmişlerdir⁸. XV. yüzyıldaki (1421 veya 1438) yeni yapılanma sonucu olarak başlangıçta sınırlara yerleştirilmişlerdir. XVI ve XVII. yüzyıllarda ise Rumeli'nin büyük bir kesiminde sınırlardan iç kesimlere doğru yayılarak bir nevi inzibat görevini üstlenmişlerdir⁹. Netice itibariyle martoloslar, mevcut ihtiyaçları karşılama hususunda görevleri açısından iki farklı grup halinde sınıflandırılmışlardı. Bunlardan biri ordu hizmetinde istihdam olunan martoloslar, diğeri ise iç-hizmette görevlendirilen martoloslardı¹⁰.

Ordu hizmetindeki *Askerî-Martolos* teşkilatına, Osmanlı Devleti'nin sınır bölgelerinde belirli noktaların nezaret altında tutulması ve sınırların emniyetinin sağlanması için uç bölgelerinde görev verilmiştir. Ayrıca düşman topraklarına yağma akınları yaparak, onların savunma sistemini zayıflatmaları yanında keşif ve haber alma faaliyetlerinde bulunmuşlardı¹¹. 10-15 kişilik birlikler halinde istihdam olunan ulufeli (yevmiyeli) martoloslar, hizmetlerine karşılık, haraç, ispençe ile rüsum-ı râiyyetten muaf tutulmuşlardır¹². XVII. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlıların, Mukaddes İttifaka karşı yaptığı savaştan sonra eski önemlerini kaybetmişlerdir¹³.

İç-hizmette görevlendirilen martoloslar, XVI. yüzyılda sınırlar daha da genişleyince, iç bölgelerde emniyet kuvveti olarak hizmet

8. Aşıkpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s.5; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter*, (Haz. Şerafettin Turan), Ankara 1970, s.125; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihân-nüma Neşri Tarihi I*, (Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen), Ankara 1987, s.81,183; Vasic, "Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar" s.48; Anhegger, "Martolos", s.342; Aydın Taneri, *Osmanlı Devleti Kara Kuvvetleri Teşkilatı*, Ankara 1981, s.130.

9. Vasic, *Martolosi u Jugoslovenskim*, s.219.

<http://perso.club-internet.fr/theilsb/vaevictis/histoire/ottomans/histoire-ottomans-infanterie.htm> 07.07.2003.

10. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, İstanbul 1990, s.87; Rossi, "Martolos", s.613.

11. Vasic, "Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar", s.50; Taneri, *Kara Kuvvetleri Teşkilatı*, s.130.

12. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Maliyeden Müdevver Defter. (MAD). 5. s.276*; Ahmet Akgündüz, 967/1559 Semendire Sancağı Kanunnamesi, *Osmanlı Kanunnameleri V*, İstanbul 1992, s.374; Anhegger, "Martolos", s.343.

13. Peter Mentzel, "Sınır, Sınır Bölgesi ve Çekirdek Olarak Osmanlı Balkanları", *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı I*, İstanbul 1999, s.209.

vermişlerdir. Asayişin sağlanmasına yardımcı oldukları gibi eşkiya ve haydutlara karşı yapılan seferlere bizzat katılmışlardır¹⁴. Derbendci olarak hizmet eden Martoloslar, başta meskun mahaller olmak üzere maden işletmelerinde, çiftliklerde, bütün yol şebekelelerinde genel emniyeti korumakla memur olmuşlardır. Bu görevlerinin yanında, hizmet ettikleri yerin iktisadi durumuna göre çiftçilik veya hayvancılıkla uğraşmışlardır¹⁵. Derbencilik hizmetleri karşılığında, *avâriz-ı divaniyye* ve *tekâlif-i örfiyye*den muaf tutulmuşlardı. Ancak Zirai faaliyetleri içerisinde bulunan martoloslar, yetiştirdikleri ürünlerin ösrünü ödemişlerdi¹⁶. XVII. yüzyılın sonlarına doğru derbendci olarak hizmet eden martolos teşkilatında da ciddi boyutlarda bozulmalar görülmeye başlamıştır. İç hizmetler için istihdam edilen martolosların, yerli halka ve tüccarlara yaptıkları zulümlerin artması üzerine, 1721 yılında Rumeli Beylerbeyi Osman Paşa tarafından kaldırılmıştır¹⁷.

XV ve XVIII. yüzyıllar arasında Osmanlı Askerî teşkilatı bünyesinde önemli hizmetleri bulunan martolosların, genellikle Rume- li'de istihdam edildikleri görülmektedir¹⁸. Ancak Anadolu'da da martolosların olabileceği ihtimali üzerinde çok fazla durulmamıştır. Gerçi *Aşıkpaşazâde* ve *İbn Kemâl* eserlerinde, Osman Gazi ile Orhan Gazi dönemlerinde, Anadolu'da haberci ve casus olarak hizmet eden martolos varlığından bahsetmişlerdi¹⁹. Bu konuda tarihçi İmber, *Aşıkpaşazade*'nin Rumeli'de kaldığı için, eserinde martolos tabirini kullandığını, bu kavramın Anadolu ait olamayacağını belirt-

14. Ahmet Akgündüz, 955/1548 İzvornik Sancağı ve Srebrinice Sas Madenleri Kanunnamesi, *Osmanlı Kanunnameleri V*, İstanbul 1992, s. 299-300; Bruce W. McGowan, *Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, Ankara 1983, s. 5.

15. Vasic, *Martolosi u Jugoslovenskim*, s.225-226.

16. Orhonlu, *Derbend Teşkilatı*, s.92.

17. *BOA.MAD.* 8843, s.24,45,57,59.

18. Vasic, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", s.48; Vasic, *Martolosi u Jugoslovenskim*, s. 217; Anhegger, "Martolos", s.341; Anhegger, "Martoloslar Hakkında", s.286; Rossi, "Martolos", s.613; Mentzel, "Sınır, Sınır Bölgesi ve Çekirdek Olarak Osmanlı Balkanları", s.209; Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Müslüman Olmayan Halkın Hukuki ve İctimai Durumu (1300-1600)*, (Ankara Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1972, s.324.

19. Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s.5; İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter*, s.125.

miştir²⁰. Anadolu'da martolosların mevcut olduklarına dair tespit edilen ilk resmi kayıta, 1486 yılında Trabzon Sancağı'nda yani Trabzon'un fethinden yirmi beş sene sonra tesadüf olunmuştur²¹. Giresun'dan Hopa'ya kadar bütün yerleşim yerlerini, Trabzon ve Rize illerinin bütünü, Gümüşhane'nin Harşıt Çayı bölgesini, Artvin'in Karadeniz yakasını ve Macakhel Bucağı'nı, Torul ve Canca havalisini kapsayan Trabzon Sancağı'nda²² iki tane martolosun olduğu tespit edilmiştir. Trabzon'a bağlı Laz Nahiyesi'nde Çerka isimindeki martolosa 3.259 akçelik gelire sahip Kapistro, Çacorivat ve Makriyalu köyleri tımar olarak verilmiştir. Trabzon kalesi azabları arasındaki Kuman isimindeki diğer martolosa ise Sürmene Nahiyesi'ne bağlı muhtelif köyler tımar olarak tahsis edilmiştir²³.

II. Bayezid devrinde, Şehzade Selim'in Trabzon Sancağı'na sancakbeyi olarak atanmasıyla şehzade sancağı statüsü kazanan Trabzon Sancağı, bu tarihten itibaren daha önemli bir konuma gelmişti²⁴. 1482 (1487)-1511 yılları arasında sancakbeyliği yapan Şehzade Selim'in²⁵, 1496 ile 1501 yılları arasına ait zeamet ve tımar kayıtlarına havi tımar defterinde, martoloslarla ilgili herhangi bir kayda rastlanılmamıştır²⁶.

1515 tarihli *Trabzon Sancağı Tapu Tahrir Defteri*'nde, martoloslarla ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Laz/Arhavi Nahiyeye-

20. Colin İmber, "Osman Gazi Efsanesi", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, İstanbul 1997, s.69.

21. *BOA.MAD.* 828, s.481-482, 673; Anadolu'da Trabzon Sancağı haricinde de Martoloslar olabileceği söylenebilir. Nitekim Kılınç, 1579 tarihinde Van Kalesi'nde Martolosların bulunduğu fakat bunlar hakkında fazla bir bilgi bulunmadığını ifade etmektedir. Orhan Kılınç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648)*, Van 1997, s. 351.

22. Hoca Saadeddin Efendi, *Tacü't-Tevârih I*, İstanbul-1279, s.568-569; Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1583)*, Ankara 1976, s.21; İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, (Haz.Şerafettin Turan), Ankara 1991, s.464-467, H. Hanefi Bostan, *XV.-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağı'nda Sosyal ve İktisadi Hayat*, (İstanbul Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993, s.6; Hüsamettin M. Karamanlı, "Gürcistan", *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi DİA. XIV*, s.314.

23. *BOA.MAD.* 828, s.481-482, 673-674.

24. Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı, Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1566)*, Ankara 1998, s.231.

25. Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı*, s.231.

26. *BOA. MAD.* 334, s.1-84.

si'nde Aleksandra ile Aleksandra Paçok/Paçova isimlerindeki iki martolosa tımar olarak tahsis edilmiş olan 3.500 akçelik gelire sahip Sumle ve Babuça köyleri, Arhavi kalesi muhafızı Ali Veledi İlyas'a; Aleksi Masyak isimindeki martolosun tasarrufundaki 3.500 akçelik Zogo köyü ise Şirmerd Ağa'nın adamı Sauca'ya serbest tımar olarak verilmişti²⁷. Çepni sipahilerinden Dede bin Emre Bey'e ait 4.000 akçelik Urgor köyü ise Giresun kalesi dizdarı Hamza Martolosa serbest tımar olarak tahsis edilmişti²⁸. Sancağa ait mezkur defter yazıldığında, Rum Beylerbeyi Şadi Bey tarafından raiyyet haline getirilen martoloslar, Abaza ve Gürcü saldırılarına karşı sınır durumunda bulunan bölgenin korunması amacıyla hizmete alınmışlardı²⁹. Osmanlı Devleti'nin Gürcü prenslikleriyle kuzeydoğu sınırını teşkil eden Laz Nahiyesi'nde istihdam olunan yirmi dört nefer martolosa, daha önce defterde bulunmayan Bagobit, İskele ve Konya/Gönye Nahiyeleri'ndeki muhtelif köyler tımar olarak verilmiştir³⁰ (Tablo. I).

1515 ile 1532 tarihleri arası dönemi ihtiva eden *Trabzon Sancağı Tımar Defteri*'nde, uç hizmetindeki martolosların 1532'de mevcutlarında yarıya yakın bir azalma görülmekle birlikte, vazifelerine devam ettikleri görülmektedir. Sınır muhafazasında bulunan on dört nefer martolosa hizmetlerine karşılık olarak, Laz Kazası'na bağlı Bagobit, İskele ve Gönye Nahiyeleri'nden tımarlar tahsis edilmişti³¹ (Tablo. II).

27. BOA.Tapu Tahrir Defteri (TD.) 52, s. 540-542; 552-553.

28. BOA. TD. 52, s. 596.

29. "Trabzon Vilayeti teccid defter olub müsellemler bozulub râiyyet emr olındıkda uç vilayetin Gürci ve Abaza rafiriden hıfz etmek maslahatı için emr-i padişahi mucibince yigirmi üç nefer kair haraccan ve ispençeden afv lmac ile haric ez defter olan yerlerden tımar tayin olunub emr-i cedid-i sultaniye kayd olındı", BOA. TD. 52, s. 594.

30. BOA.TAPU. 52, s. 578-594. Defterde yirmi üç nefer oldukları kaydedilmişse de yirmi dört martolos tespit olunmuştur. Bu rakama Giresun kalesi dizdarı da ilave edilirse, sancak genelinde toplam yirmi beş tane martolosun mevcut olduğu söylenebilir.

31. BOA.TD. 53, s. 99-104, (Hem 1528 hem de 1532 tarihli der kenarlarda, 1515 yılında kaydedilmiş olan on martolosa ait tımarlar, muhtelif askerî görevlilere havele olunmuştur. 1532 yılında deftere yazılmayan martolosların hayatta olmamaları ise kuvvetle muhtemeldir).

Tablo 1: 1515 Tarihinde Laz Nahiyesinde Sınır Görevinde Bulunan Martoloslar.

Tımar Sahibi	Nahiyesi	Tahsis Edilen Nefs ve Köy	Geliri (Akçe)
Feridun v. Mars	Bagobit Vilayeti	Bagobit Nefsi	4000
Yorgi Goromye Yani Manle v. Mihalcık ve Liyorinos Gerakos	Bagobit Vilayeti	Lohaye	5000
Aleksi Manyel Eskir	Bagobit Vilayeti	Erciye, Succine	4000
Aleksandra (Şadi Bey'in Adamı)	Bagobit Vilayeti	İbsicine, Bahiya	1500
Deve Mihal (Martolos Kethüdası)	Konya/Gönye	Konya Nefsi, Halinar, Hoçavur, Çıkait	1500
Şalık v. Mihal Divane	Bagobit Vilayeti	Bahiya	1000
Aleksandra Paçok/Paçova	İskele Vilayeti	Kostaniç	1300
Birali v. Şalık Masyak	İskele Vilayeti	Çat	1000
Sultanmame Paçok/Paçova	İskele Vilayeti	Canalazin	1000
Todoros Paçok/Paçova	İskele Vilayeti	Canalazin	1000
İskender Paçok/Paçova	İskele Vilayeti	Canalazin	1000
Yorgi Paçok/Paçova	İskele Vilayeti	Canalazin	1000
Kostan ve Aleksi Paçok/ Paçova	İskele Vilayeti	Canalazin	1300
Aleksandra Masyak	İskele Vilayeti	Mamanat	1000
Yorgi Masyak	İskele Vilayeti	Mamanat	1000
Yorgi v. Şalık Masyak	İskele Vilayeti	Mamanat	1000
Yorgi Bir-cin	İskele Vilayeti	Makrit	1000
Aleksi Bir-cin	İskele Vilayeti	Makrit	1000
Kostan Masyak	İskele Vilayeti	Makrit	1000
Mihal Andon	İskele Vilayeti	Şahandora	1000
Huke Melane	İskele Vilayeti	Şahandora	1000
Vanik Andon	İskele Vilayeti	Şahandora	1000

Tablo II. 1532 Tarihinde Laz Nahiyesinde Sınır Hizmetinde Bulunan Martoloslar.

Tımar sahibi	Nahiyesi	Tahsis Edilen Nefs ve Köyler	Geliri (Akçe)
Feridun v. Mars	Bagobit Vilayeti	Bagobit Nefsi	4000
Yorgi Goromye Yani Manle v. Mihalcık ve Liyorinos Gerakos	Bagobit Vilayeti	Lohaye	5000
Aleksi Manyel Eskir (Şadi Bey' in Adamı)	Bagobit Vilayeti	Erciye, Succine	4000
Aleksandra (Şadi Bey' in Adamı)	Bagobit Vilayeti	İbsicine, Bahiya	1500
Deve Mihal (Martolos Kethüdası)	Koniye/Gönye	Koniye Nefsi, Halinar, Hoçavur, Çıkait	1500
Şalık v. Mihal Divane	Bagobit Vilayeti	Bahiya	1000
Aleksandra Paçok/Paçova	İskele Vilayeti	Kostaniç	1300
Birali v. Şalık Masyak	İskele Vilayeti	Çat	1000
Yorgi Paçok/Paçova	İskele Vilayeti	Canalazın	1000
İskender Paçok/Paçova	İskele Vilayeti	Canalazın	1000
Mihal Andon	İskele Vilayeti	Şahandora	1000
Huke Melane	İskele Vilayeti	Şahandora	1000
Vanik Andon	İskele Vilayeti	Şahandora	1000

1515 ile 1532 tarihleri arasındaki dönemi kapsayan Trabzon Sancağı *Tımar Defteri*'nde martoloslar ile ilgili kayıtlar olmasına karşılık, 1517 tarihli *Tımar Ruznamçe Defteri*'nde martoloslar hakkında herhangi bir bilgi olmadığı gibi meskun oldukları Laz Nahiyesi hakkında da herhangi bir kayıt bulunmaktadır. Bu arada dikkat çeken bir husus ise 1486 yılında martoloslara tahsis edilmiş olan Çaçorivat köyünün 1517'de Arhavi Kalesi'nde görevli İskender Paçok/Paçova ismindeki bir Gayr-i müslim sipahiye tahsis edilmiş ol-

ması onun ölümü üzerine 1518'de kale dizdarına havale olmasıdır³².

1530 tarihli Karaman ve Rum Vilayetleri'ne ait *Tımar-İcmal Defteri*'nde ise Trabzon Sancağı'nda görevlendirilen martoloslar hakkında çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. 1515 yılında Laz/Arhavi Nahiyesi'nde uç hizmetindeki martoloslar için yazılmış olan kayıt aynen tekrar edilmiştir³³.

1535-1536 tarihli *Tımar-Ruznamçe Defteri* ile 1551 tarihli *Tımar Defteri*'nde Trabzon Sancağı ile ilgili olarak kayıtlar bulunmasına karşın, Abaza ve Gürcü korsanlara karşı uç hizmetindeki martoloslar hakkında herhangi bir ayda tesadüf olunmamıştır³⁴.

Trabzon Sancağı'nın 1554 tarihli *Tahrir Defteri*'nde martoloslar, Arhavi Nahiyesi'ne bağlı 8.000 akçelik gelirlî Abıslah/Esenküyü köyünde ikamet ettikleri görülmektedir. Martoloslar, bu tarihte tımar tasarruf etmemekle birlikte meskun oldukları köyde yarı askerî statüde *muaf ve müselleme reaya* olarak yazılmışlardı. Yapılan tetkikler neticesinde martolos mevcudu yetmiş altı nefer olup, bunun on dördü mücerred ve yirmi ikisi baştine olarak kaydedildiği belirlenmiştir. Sınırların ileriye doğru gitmesiyle, görev mahiyetleri değişmiş olan martoloslar, Uç hizmetinden alınarak sahil şeridinin muhafazası için istihdam edilmişler, hizmetlerine karşılığında ispençeden ve avârizdan muaf oldukları anlaşılmaktadır³⁵.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Trabzon Sancağı'nın sınırlarında birtakım değişiklikler meydana gelmişti. Martolosların ikamet et-

32. BOA. RUZNAMÇE 1, s.819.

33. BOA.TAPU. 387, s.739-742, "Trabzon Vilayeti teccid defter olub Müsellemler bozulub râiyyet emr olındıkda Uç Vilayetin Gürcü ve Abaza kafirinden hıfz etmek maslahatı için emr-i padişahi mucibince yigirmi üç nefer kafir haracdan ve ispençeden afv olmak ile haric ez defter olan yerlerden tımar tayin olunub emr-i cedit-i sultaniye kayd olındı."

34. BOA. RUZNAMÇE 2, s. 487-501; BOA. MAD. 17645, s. 1-84.

35. BOA.TAPU. 288, s.656, "Mezkurların babaları ve kendisinin dedesi nam zimmler kenar muhafazasında eda ede gelüb ispençeden ve gayriden ve avârizdan Martolos tayin olunub muâfiyet üzere olmalarına ellerinde hükm-i şerif var."; Orhonlu, Gökbilgin'den naklen 1554'de Arhavi nahiyesinde tımar tasarruf eden Martoloslardan bahsetmekte ise de böyle bir kayda rastlanılmamıştır. Orhonlu, *Derbend Teşkilatı*, s 86.

tikleri Arhavi Nahiyesi ile Atina/Pazar ve Hemşin Kazaları, Batum Eyaleti'ne bağlanmıştır. İdarî olarak yapılan bu değişikliğin kesin tarihi bilinmemekle birlikte, mezkur kazalar 1561-1565 tarihleri arasında Batum Eyaleti'ne dahil edildiği söylenebilir³⁶. 1561-1562 tarihli *Tımar Ruznamçe Defteri*'nde daha önceki Ruznamçe defterlerinde olduğu gibi, Trabzon Sancağı ile ilgili bilgiler bulunmasına karşılık, martoloslarla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır³⁷. Kanuni Sultan Süleyman devrinde 1561-1565 yılları arasında meydana gelen idarî değişikliği müteakip üç kazanın yapılan tahririnde martoloslar "cemaat" olarak kaydedilmişti. Her martolosun meskun olduğu köy ayrıca belirtilmiş ve cemaatin toplam 6.400 akçelik gelirleri, bir sipahiye tımar olarak yazılmıştı³⁸. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Batum Eyaleti'ne bağlı Arhavi Kazası'na ait tımar icmal defterinde ise martoloslar yine cemaat halinde toplam 7000 akçelik bir gelir ile Cafer isminde bir sipahiye tımar olarak kaydedilmiştir³⁹ (Tablo. III).

Trabzon Sancağı'nda bulunan martolosların, Osmanlılar bölgeyi fethetmeden önce Trabzon Rum İmparatorluğu'nda da aynı görevde olup olmadıkları hususu bilinmemektedir. XV. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin sınırları Gürcü prensliklerine doğru genişlemiştir. Osmanlıların bu ilerleyişi karşısında Gürcüler, XVI. yüzyılın başlarından itibaren gerek Abazalarla birleşerek Trabzon havalisine ve gerekse Safevilerle birleşerek Erzurum havalisine saldırılarda bulunmuştur. Öyle ki Erzurum şehri bu saldırılar sonucunda terk edilmiştir⁴⁰.

Osmanlı Devleti'ne karşı oluşan Gürcü-Abaza ittifakı, büyük kayıkçılarla işbirliği yaparak Karadeniz kıyılarında özellikle Gönnye'den Pazar'a kadar olan sahaya baskınlar yapmıştı. Osmanlı idar-

36. Laz nahiyesi, 1566 tarihli tımar defterinde Batum Eyaleti'ne bağlı bulunmaktaydı. *BOA. MAD.142*, s.346-361; Bostan, *Trabzon Sancağı'nda Sosyal ve İktisadi Hayat*, s.32;

37. *BOA. RUZNAMÇE 14*, 315-354.

38. *BOA.TD. 442*, s. 148.

39. *BOA. TD. 1031*, s. 29.

40. *BOA. TD. 52*, s. 594; Bilgehan Pamuk, *XVII. Yüzyılda Erzurum Şehri*, (Atatürk Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002, s. 10.

Tablo.III. XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Batum Eyaletine bağlı Laz/Arhavi Kazasında Bulunan Martoloslar.

Martolos'un Adı	Meskun Olduğu Köy
Balban v. İskender Paçok/Paçova	Sumle
Mihal v. Aleksi	Sumle
Süleyman v. O	Sumle
Aleksandra v. Aleksi	Sumle
Süleyman v.Yorgi	Sumle
Yorgi v.O	Sumle
Gul v. Diğer	Sumle
Todor v.Yorgi	Vitçe/Viçe
Yamy v. Hadke	Kapistro
Aleksi v. O	Kapistro
Yorgi v. Hadke	Kapistro
Gorgi v. Koston Tilaftol	Kapistro
Yamy v. Gorgi Masyak	Sumle
Mustafa v. O	Sumle
Aleksandra v. İskender Masyak	Sumle
Yamy v. O	Sumle
Yorgi v. Şelol Masyak	Sumle
Yerali v. O	Sumle
Şelol v. Mihal Masyak	Sumle
Kostan v. Gorgi Masyak	Sumle
Gorges v. Yamy Manleskir	Makriyalu
Yamy v. İskender	Makriyalu
Rüstem v. Çerid-Çenad	Kapistro
Mustafa v. O	Kapistro

resi, bu baskınlara karşılık, öncelikli olarak sahil kesiminin güvenliği için küçük bir filo göndermişti⁴¹. Ayrıca bu bağlamda alınan bir diğer tedbir ise martolosların istihdam edilmeleriydi. Bu hususta Gökbilgin, martolosların Abaza saldırılarından bölgeyi korumak için Rumeli'den getirildiklerini belirtmiştir. Hakikaten Osmanlı Devleti'nin Trabzon Sancağı'ndaki yerli Hıristiyan beylere 1486 yılında tatbik etmiş olduğu muamele⁴² göz önüne alınınca bunların sürgün edildikleri düşünülebilir. Fakat Osmanlı idaresi, ihtiyaç halinde veya ihtiyaç olunacağı düşünülen eski Hıristiyan askerleri, "Müsellem" adı altında birtakım muafiyetler vererek sürgün uygulamasına dahil etmemişlerdi⁴³. Martolosluk hizmetine alınanlar için genel kaide, yerli ahaliden olmalarıydı⁴⁴. Gerek 1486 tarihli ve gerekse 1515 tarihli defterlerde, Rumeli'den veya Arnavutluk'tan sürgün gelen Hıristiyan askerler hakkında kayıtların bulunmuş olmasına⁴⁵ rağmen, martolosların sürgün edildiklerine dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

Trabzon Sancağı'nda hizmet eden yerli Hıristiyan askerlerinden olan martoloslar, Rumeli'deki emsalleri gibi hem Ortodoks mezhebine mensuptular hem de onlarda olduğu gibi martolosluk hizmeti irsi olup yani görev, babadan oğula veya en yakın akrabaya geçmekteydi⁴⁶.

Martolosların menşei hususunda Kırzioğlu, bunlara Acara havalisinde tımar verildiğini ve ayrıca kendilerinin ve babalarının isimlerinden dolayı Ortodoks-Acara olduklarını ifade etmektedir⁴⁷. Martolosların tımar tasarruf ettikleri yerler Bagobit, İskele ve Gönve Nahiyelerine bağlı muhtelif köylerdi (bakınız Tablo. I, II, III).

41. Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi*, s.11-12.

42. Ömer Lütfi Barkan, "Tımar" *İA XIII/1*, s.299-300.

43. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler III", *İFM. C. XV*, s.1-4, İstanbul 1953, s.218-219; Yavuz Ercan, "Devşirme Sorunu Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", *Bellekten*, C. L, Sayı.198, Ankara 1986, s.695.

44. Vasic, *Martolosi u Jugoslovenskim*, s. 228

45. *BOA.MAD.828*, s.231,240,260-270; *BOA. TD. 52*, s.159,161,164.

46. *BOA.TD.52*, s.578-594; *BOA. TD. 387*, s.739-742; *BOA.TD. 53*, s.99-104; *BOA.TD. 288*, s.656; Vasic, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", s.60;

47. Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi*, s.12.

Bagobit Nahiyesi, Hopa ile Makriyalu/Kemalpaşa arasındaki bölgeyi; İskele Nahiyesi, Artvin'e bağlı Borçka ve çevresini; Göney Nahiyesi ise sınırlarımızın dışında Batum ile Sarp arasındaki havaylı ihtiva etmekteydi⁴⁸. Martoloslara görevleri karşılığında verilen muhtelif köylerin, Güney Kafkasyalı bir kavim olan Lazların meskun olduğu yerler oldukları görülmektedir⁴⁹. Bu durumda çoğunluğunu Lazların teşkil ettiği havalide, tımar olarak verilen köylerden dolayı martolosların Acaralı olmaları ihtimali çok düşüktür. Bu arada belirtilmesi gereken bir hususta martolosların gerek kendi ve gerekse babalarının isimleri, XVI. yüzyılda Trabzon şehrindeki Rum mahallelerinde yaşayanların isimleriyle karşılaştırıldığında benzerlikler göstermesidir. Bu bilgilerin ışığında Lazlarında Ortodoks mezhebine bağlı olmaları, onların martolos olabileceklerini düşündürmektedir⁵⁰.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında martolosların, bir nevi emniyet kuvveti olarak eşkiya ve haydutlara karşı bölgenin asayişini korumak amacıyla görevlendirildikleri görülmektedir⁵¹. Sahil kesiminde istihdam olunan *Derbendci-Martoloslar*, hizmetlerine mukabil *avâ-rız-ı divaniyeden* ve kısmen de *ispençeden* muaf tutulmuşlardı⁵². Martoloslara başlangıçta tımar sistemi içerisinde görev verilmesine karşılık, ilerleyen zaman içerisinde değişen koşullardan dolayı martoloslar birtakım vergilerden muafiyet karşılığında istihdam edil-

48. Zeki Koday, *Hopa İlçesinin Coğrafyası*, (Atatürk Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1995, s.112; Tayyib Gökbilgin; "XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz", *Belleten*, C. XXVI, Sayı 102, Ankara 1962, s.326-327.

49. P. Minas Bijişkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası 1817-1819*, (Haz. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1969, s.62-65, Fahrettin Kırzioğlu, "Lazlar/Çanarlar", *VII. Türk Tarih Kongresi (25-29 Eylül 1979)*, C.I, Ankara 1972, s.424; V. Minorsky, "Lazlar", *IA VII*, s.25; Şemseddin Sami, "Laz", *Kamusu'l-Âlâm V*, Ankara 1996, s.3966, İldiko Beller Hann, *Doğu Karadeniz'de Efsane Tarih ve Kültür*, (Çev. Ali İhsan Aksamaz), İstanbul 1999, s.18.

50. Ronald C. Jennings, "Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century. A Study of Kayseri, Amasya, Trabzon ve Erzurum", *International Journal of Middle East Studies*-7, 1976, s. 45; Ali İhsan Aksamaz, *Kafkasya'dan Karadeniz'e Lazların Tarihsel Yolculuğu*, İstanbul 1997, s.40.

51. Orhonlu, *Derbend Teşkilatı*, s 85-87.

52. *BOA. TD. 288*, s.656; Yusuf Halaçoğlu, "Derbend", *DİA. IX*, s.162.

mişlerdi⁵³. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren martolos organizasyonunda meydana gelen değişim, Trabzon Sancağı'ndaki martoloslara da etkilemiş olup, bu tarihten itibaren muafiyet üzere hizmet vermişlerdi. Alınmaları tehlikenin sürekli olduğunu göstermektedir.

Martoloslara görevlendirildikleri Doğu Karadeniz'deki kıyı yerleşim birimlerine karşı, Abaza ve Gürcü saldırıları XVI. yüzyılın sonlarına kadar devam etmişti. Osmanlılara karşı ilan edilmemiş bir savaş halinde olan Abazalar, küçük ve süratli tekneleri ile kıyı köylerine saldırmaları, bölge insanı için ciddi bir sorun teşkil etmişti⁵⁴. Çoruh Nehri'nin sol kıyısında bulunan Gönye ve havalisinde 1559 ve 1571 yıllarında büyük çaplı baskınlar yapılmıştı⁵⁵. Osmanlı idaresinin Kıbrıs meselesinden dolayı Venedik'le olan durumundan istifade eden Abaza ve Gürcüler, bölgede büyük bir huzursuzluk meydana getirmişlerdi.

Osmanlılar, kendi topraklarında meydana gelen bu baskınlar üzerine Abaza ve Gürcülere resmen savaş ilan etmiş ve hemen karşı harekete geçmişti⁵⁶. Merkezi yönetimin, Abaza-Gürcü ittifakına karşı yaptığı seferlerde martoloslara görevlendirdiğine dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Ancak Rumeli'deki martolosların bu tarz seferlere iştirak ettikleri⁵⁷ göz önüne alındığında, Trabzon Sancağı'ndaki martolosların da sefere katılmaları ihtimali yüksektir. Osmanlılar, Abaza ve Gürcü hücumlarına karşı birtakım tedbirler de almışlardı. Öncelikli olarak Karadeniz ticaretinde etkin bir pozisyona sahip olan Abaza ve Gürcülere ticari ambargo uygulanmış, böylelikle silah satışının önlemeye çalışılmıştı. Saldırı hazırlıkları içerisindeki Abaza ve Gürcülere karşı akınlarda bulunulmuş-

53. Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*, s. 92.

54. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 1994, s. 109.

55. BOA. Mühimme Defteri (MM.) III, s. 510; BOA. MM. XII, s. 978-980.

56. BOA. MM. XIV, s. 58-60, hüküm no. 1471-1472; "Erzurum Beylerbeyine hüküm Batum Sancağına tabi Arhova ve Göniye ve Atina nahiyeleri Dadyan oğulları on onbeş geni ile basub yağma eyledikleri bildirilmekle bu vaka sahih midir sahih olduğu takdirde niçin yazub bildirilmemiştir mufassal yazub bildirmesi hususunda Selh-i Muharrem sene 979", BOA. MM. XIV, s. 48.1

57. Vasic, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslara", s. 55; *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Mühimme Defteri Koşuşlar 888*, hüküm no. 552; BOA. MM. VII, hüküm no. 113, 2260.

tu⁵⁸. Ayrıca sahil kesimi tahkim edilerek, martoloslar sahil muhafızı olarak görevlendirilmişlerdi. Böylelikle kısmen de olsa saldırıların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Osmanlı merkezi idaresinin, yapılan bu saldırılara karşı, hemen harekete geçtiği görülmektedir. Abaza ve Gürcü hücumlarının hedef noktası durumunda bulunan kıyı kesimindeki köylerde esas ganimeti yiyecek maddeleri ve daha da önemlisi esirler teşkil etmişti. Osmanlı idaresi, kendisi ve ailesi açıkça isyan etmediği sürece hiçbir Osmanlı tebasının esir alınmayacağı hususunda bir ilke benimsediğinden⁵⁹ yapılan saldırılara karşılık olarak ağır misillemelerde bulunmuştur.

Osmanlıların ağır misilleme hareketlerine rağmen Abaza ve Gürcü saldırıları, XVII. yüzyılda da devam etmişti⁶⁰. Osmanlıların bilhassa Avrupa'da Mukaddes İttifakla olan mücadelesini fırsat bilen Abaza ve Gürcü korsanları bilhassa Gönye ve havalisine taarruzlarda bulunmuşlardır⁶¹. Hatta seyyah Evliya Çelebi, XVII. yüzyılın ortalarında yaptığı seyahati sırasında, Gürcü ve Abazaların Gönye ve havalisine yaptığı baskına tesadüf etmişti⁶². Abaza ve Gürcü saldırıları XVIII. yüzyıl başlarında da sürmüştü⁶³.

Osmanlı hakimiyeti altındaki Doğu Karadeniz Bölgesi, XVI. yüzyılın başlangıcından itibaren Abaza ve Gürcü akınlarına maruz kalmıştı. Gönye ile Rize arasındaki havalide yağma yapma, bilhassa esir alma amacıyla gelen Abaza ve Gürcü baskınlarına karşılık, yerli Hıristiyan askerlerden sayılan martoloslar hizmete alınmıştı. Başlangıçta sınır muhafızı olarak görev alan martoloslar, daha sonra derbendci olarak sahil kesiminin korunmasında hizmet vermişlerdir. Martolosların, Trabzon Sancağı'nın alınmasından yaklaşık yüzyıl sonra dahi hizmette bulunmaları Abaza ve Gürcü baskınlarına karşı alternatif bir çözüm olmalarından ötürü olsa gerekir.

58. Kızıoğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri Fethi*, s. 14-18.

59. Faroqi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s.122.

60. Bilge Umar, *Karadeniz Kappodokia'sı (Pantos)*, İstanbul 2000, s.147.

61. *BOA.MM.100*, s.122.

62. Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi II*, (Haz. Zekeriya Kurşun, Seyyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul 1999, s.177-180.

63. Abdülkadir Özcan, *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, Ankara 2000, s.207-208.

580

Handwritten Ottoman Turkish text on page 580, featuring several lines of script and a prominent diagonal line crossing the page.

582

Handwritten Ottoman Turkish text on page 582, featuring several lines of script and a prominent diagonal line crossing the page.

Ek. 1. 2. Trabzon Sancağı'nda Uç Hizmetinde Bulunan Martoloslar. BOA.TD. 52.

589

اوتاردا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

588

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

عودا عودا عودا عودا عودا
 عودا عودا عودا عودا عودا

Ek. 1. 5. Trabzon Sancağı'nda Uç Hizmetinde Bulunan Martoloslar. BOA.TD. 52.

594

سوار سوار سوار	سوار سوار سوار	سوار سوار سوار	سوار سوار سوار	سوار سوار سوار
سوار سوار سوار	سوار سوار سوار	سوار سوار سوار	سوار سوار سوار	سوار سوار سوار
سوار سوار سوار	سوار سوار سوار	سوار سوار سوار	سوار سوار سوار	سوار سوار سوار

النساء

طرفه و لایحه که در آنجا در آنجا
 او و آیتش که در آنجا در آنجا
 او و آیتش که در آنجا در آنجا
 او و آیتش که در آنجا در آنجا

Ek. 1. 8. Trabzon Sancağı'nda Uç Hizmetinde Bulunan Martoloslar. BOA.TD. 52.

100
[Handwritten text in Ottoman script]

79

[Handwritten text in Ottoman script]

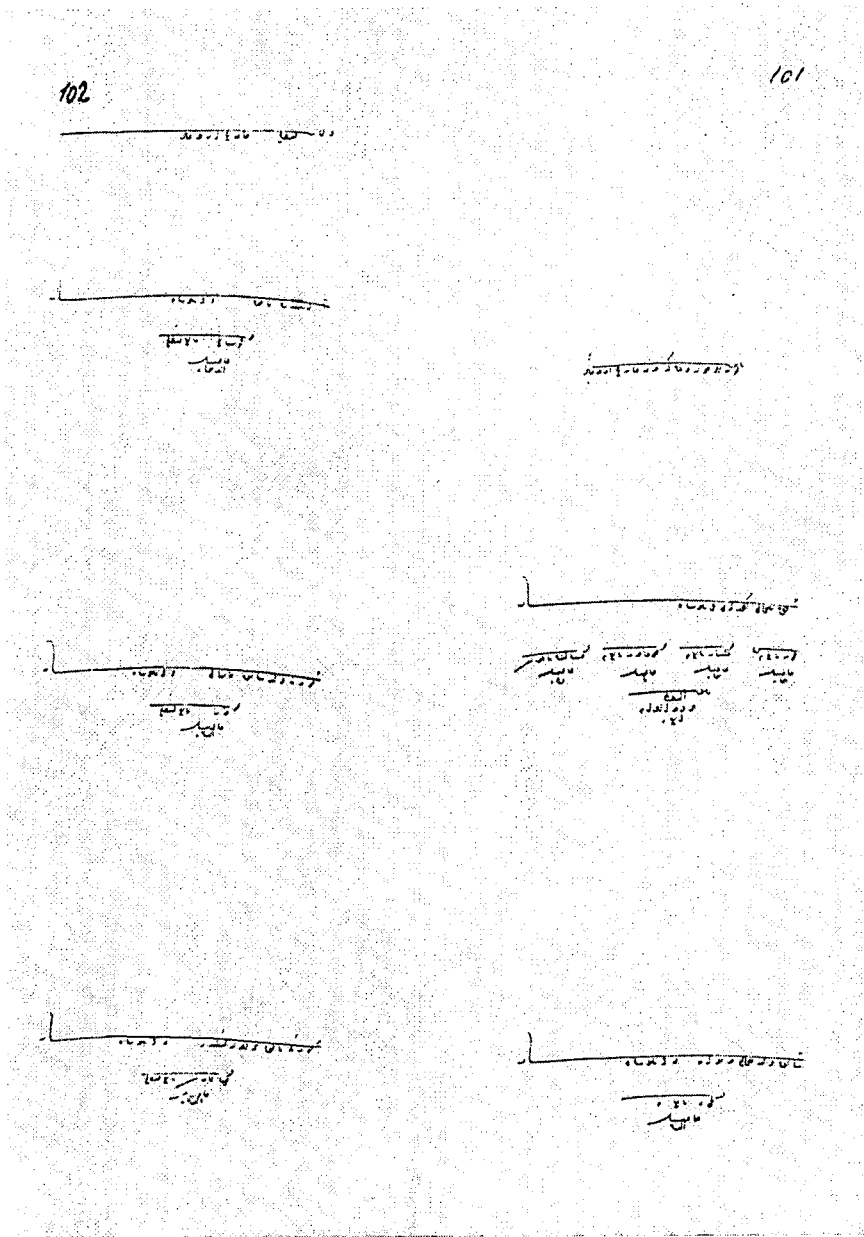
[Handwritten text in Ottoman script]

[Handwritten text in Ottoman script]

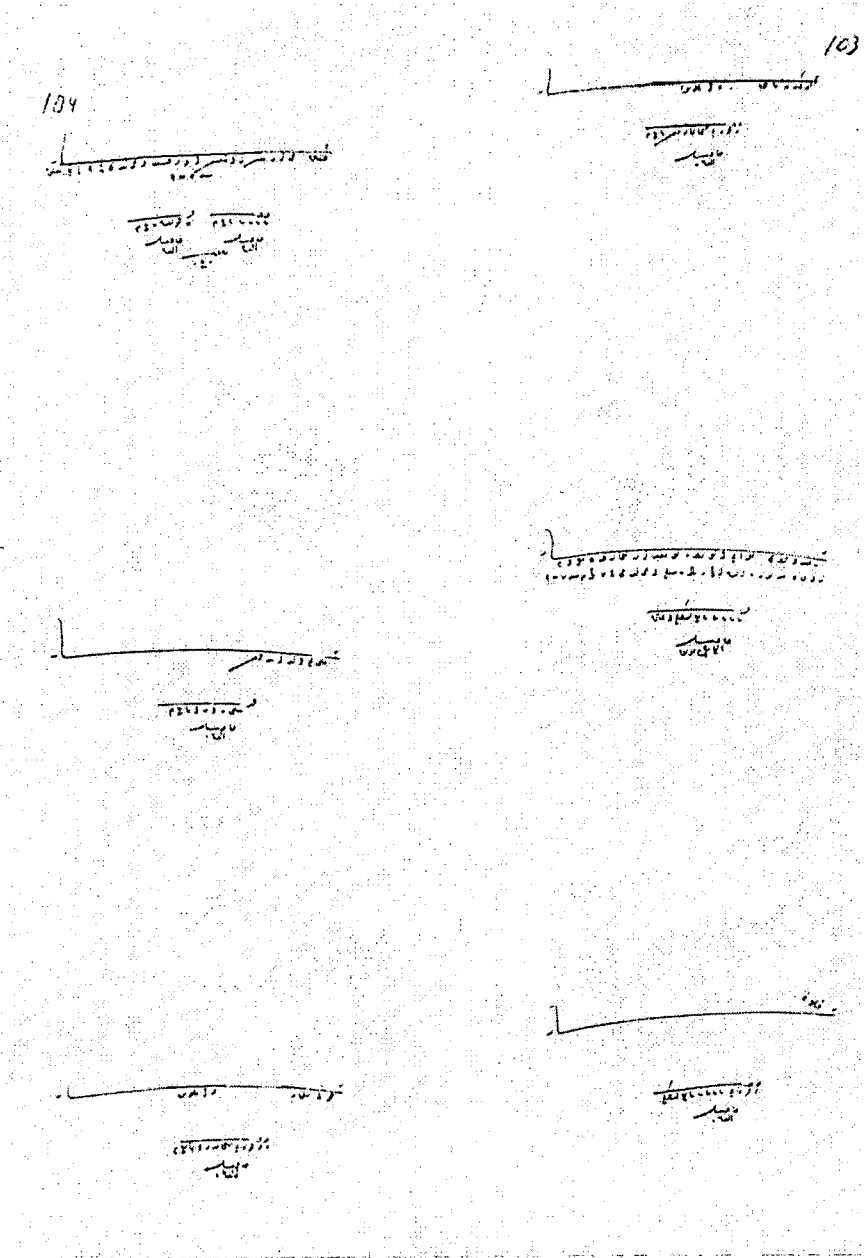
[Handwritten text in Ottoman script]

[Handwritten text in Ottoman script]

Ek. 2. 1515-1532 Tarihleri Arasında Trabzon Sancağı'nda Uç Hizmetinde Bulunan Martoloslar. BOA.TD. 52.

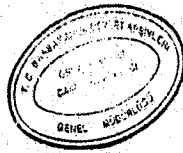

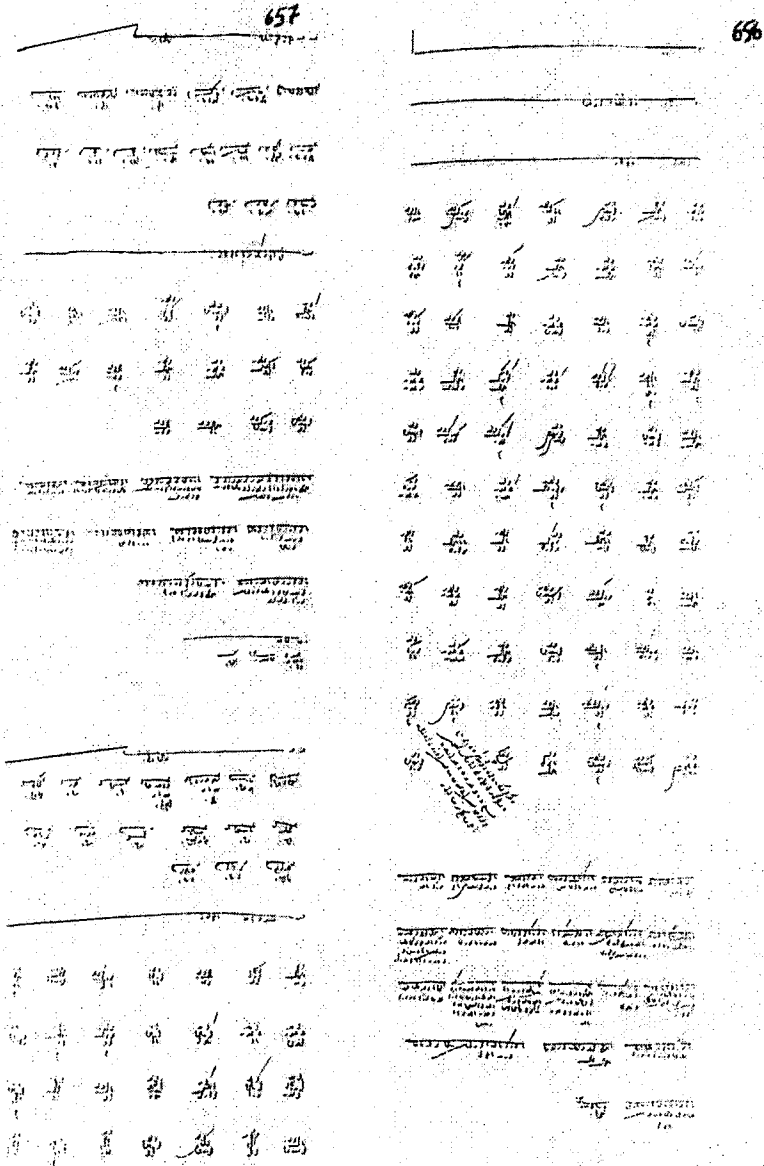
Ek. 2. 1. Trabzon Sancağı'nda Uç Hizmetinde Bulunan Martoloslar. BOA.TD. 53.

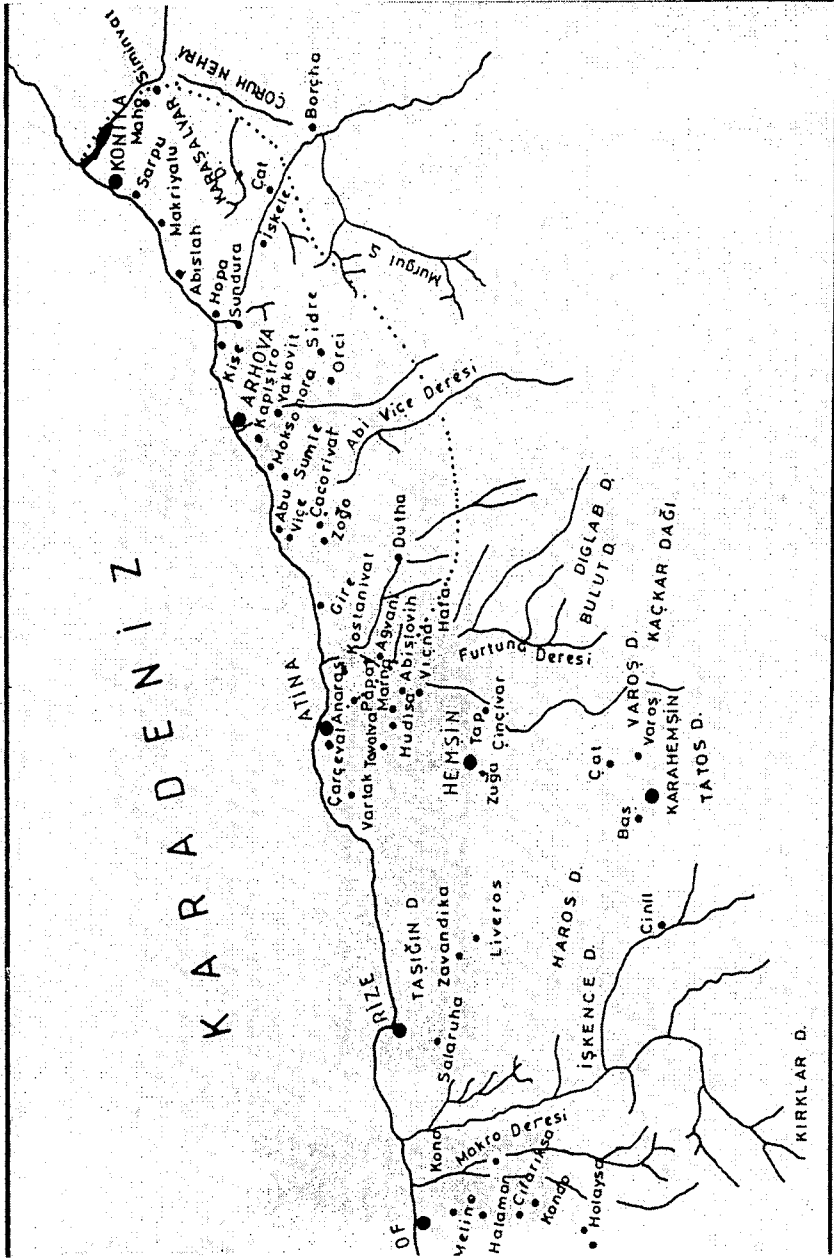
Ek. 2. 2. Trabzon Sancağı'nda Uç Hizmetinde Bulunan Martoloslar. BOA.TD. 53.

105
دولت لدره دولتی
دولت لدره دولتی
دولت لدره دولتی

Ek. 3. 1554 Tarihleri Arasında Trabzon Sancağı'nda Uç Hizmetinde Bulunan Martoloslar. BOA.TD. 288.

Ek 4. XVI. Yüzyılda Trabzon Sancağı'nda Martolosların Meskun Oldukları Mahaller.